

Kapitola sedmá

Právní regulace měny České republiky

Obsah

- 7.1. Pojem a charakteristika měnového práva
- 7.2. Právní úprava peněžní jednotky
- 7.3. Emisní banka
- 7.4. Emise peněz
- 7.5. Hotovostní oběh
- 7.6. Padělané a pozměněné peníze

7.1. Pojem a charakteristika měnového práva

Za měnové právo lze považovat relativně samostatnou výseč právního řádu obsahující právní normy, které upravují měnu a měnový systém v daném státě. Nejde však o samostatné právní odvětví, nýbrž o subsystém, který je součástí finančního práva jako jeho stěžejní subodvětví v rámci nefiskální části.

Měnové právo v podstatě zabezpečuje existenci primárního objektu financí jako právní kategorie, kdy za tento primární objekt považujeme peníze. V ideální rovině se měnové právo zabývá rozhodujícími otázkami společensko ekonomického i politického řádu daného státu. Z toho také vyplývá rozdělení kompetencí při jeho tvorbě a aplikaci.

Měnové právo tím, že reguluje peněžní zřízení daného státu, především vymezuje:

1. peněžní (měnovou) jednotku daného státu a její dělení na jednotky nižšího řádu
2. formy platidel
3. kompetence a pravidla emise platidel
4. pravidla nuceného oběhu neplnohodnotných peněz a bezhotovostní platební styk
5. paritu k zlatu nebo k jiným hodnotám, včetně nástrojů k provedení změn parity (devalvace, revalvace)
6. principy konvertibility
7. pravidla a kompetence k provedení změn v měnovém systému (měnová reforma)
8. nástroje k ochraně měny.

Šíři a významu problematiky regulované měnovým právem by měl odpovídat stupeň právních norem v jejich hierarchii měnové právo upravující. Praxe však významu měnového práva neodpovídá. Pouze jen některé ústavy obsahují alespoň základní ustanovení týkající se měnového systému, resp. peněžní politiky, a to např. ústava švýcarská, finská¹ nebo nová polská z roku 1997. Ústava České republiky se o měně zmiňuje pouze v čl. 98, kde péči o stabilitu měny svěřuje České národní bance. V mnoha případech chybí i zákonná úprava a regulace je svěřována aktům ústřední banky nebo vlády, resp. ministerstva financí. Některé otázky týkající se měnového systému nejsou upraveny obecně závazným právním předpisem vůbec, a to snad z důvodu, že se jedná o záležitosti především technického rázu, např. bezhotovostní platební styk v České republice.

Jedním z charakteristických rysů měnového práva nejen v České republice je také ten fakt, že normy regulující měnu nejsou obsaženy v jednom zákonu a naopak jsou často roztrženy po předpisech různých subodvětví finančního práva či v předpisech, jež jsou převážně pramenem jiného odvětví, ačkoliv se jedná o výseč práva podle mého názoru kodifikovatelnou.

¹ Kosikowski, C., Ruškowski, E.: *Finanse i Prawo Finansowe*, Białystok 1994

7.2. Právní úprava peněžní jednotky

Zákon ČNR 6/1993 Sb., o České národní bance, v § 13 stanovil, že peněžní jednotkou v České republice je **koruna česká**, dělicí se na sto haléřů. Zákon v témže ustanovení též určil pro naši peněžní jednotku zákonnou zkratkou **Kč**, haléř se však své zkratky nedočkal.

Zákonodárce tak pojmenováním peněžní jednotky nástupnického státu československé federace navázal na název peněžní jednotky československé měny.

Na našem území byla zavedena koruna již v rámci Rakousko-Uherské monarchie v roce 1892 spolu s přechodem od stříbrného standardu na zlatý (1 K = 0,304878 g ryzího zlata). Tato měna, v průběhu světové války zatížena silnou inflací, platila v Československé republice až do března 1919.

Vzhledem k právní kontinuitě platila po vzniku Československa i měnová kontinuita, kdy po 28.10.1918 zůstala platidla monarchie v platnosti. Inflace ztěžující obnovu a prosperitu československého hospodářství a neutěšený stav peněžnictvím v ostatních nástupnických státech Rakouska - Uherska vedly k nastolení opatření vedoucích k radikální odluce od rakousko-uherské koruny, jejichž tvůrcem byl především první ministr financí Alois Rašín (1867-1923). Součástí těchto opatření bylo:

- uzavření státních hranic (25.2.1919)
- okolkování rakousko-uherských papírových platidel (3.-9.3.1919)
- skončení platnosti neokolkovaných platidel k 10.3.1919 a jejich stahování z oběhu (do 20.6.1920)
- zřízení Bankovního úřadu ministerstva financí k emisi státovek
- stanovení kursu převoditelnosti 1K = 1Kč
- obnovení mincovny ve slovenské Kremnici (leden 1921)
- zavedení pevného kursu ke švýcarskému franku.

Stěžejním právním předpisem regulujícím peněžní jednotku Československé republiky byl zákon z 10.4.1919, který mimo jiné ukončil i diskuse o názvu peněžní jednotky, kdy na rozdíl od navrhovaných názvů sokol, frank československý apod. nad očekávání ponechal označení „koruna“.

V průběhu krizových třicátých let došlo k snižování zlatého obsahu koruny československé a její devalvací. Nic méně koruna patřila k nejstabilnějším a nejžádanějším měnám v Evropě. Významnější inflační trendy se v Československu začaly projevat až v druhé polovině třicátých let..

Znehodnocení koruny plně nastoupilo s okleštěním a rozbitím Československa, a to především v protektorátu Čechy a Morava. 16.3.1939 byla v protektorátu zavedena říšská marka - RM a vedle ní do odvolání platila protektorátní koruna, již s označením K. Zřízená Národní banka pro Čechy a Moravu byla povinna přijímat říšské marky a vydávat korunová platidla proti krytí v markách u Říšské banky, přičemž byl stanoven kurs 1 RM : 10 K.² Tak byla protektorátní měna přímo závislá na stavu říšské marky a bezbranná proti záměrné likvidaci její relativní samostatnosti a pozůstatků stability ze strany okupační moci. Okupace a válečné události vedly k znehodnocení koruny v poměru k roku 1937 o 1145%.³ Koruna slovenská ustanovená jako peněžní jednotka Slovenské republiky 14.3.1939 si naopak udržela určitou stabilitu vzhledem k svému postavení k Německé říši (říšská marka nebyla na rozdíl od protektorátu Čechy a Morava na Slovensku paralelním oběživem) a k relativní konjunktuře až do roku 1943.

² Hlaváček, I., Kašpar, J., Nový, R.: Vademecum pomocných věd historických, H&H, Jinočany 1994

³ tamtéž

Dekretem prezidenta Edvarda Beneše z 19.10.1945 byla provedena měnová reforma. K 1.11.1945 byla zavedena jednotná Koruna československá s označením Kčs. Za nejdůležitější opatření je možné považovat:

- stanovení kursu k americkému dolaru 1:50
- výměna 500,- Kčs v hotovosti na osobu
- blokace zbývající hotovosti a vkladů
- stanovení kursů přepočtu plateb a závazků znějících na říšskou marku a maďarské pengő.

Inflačním trendům však tato reforma nedokázala zabránit a bylo pouze otázkou času, kdy dojde k další reformě.

Především z politických důvodů byla reforma odkládána až do května 1953. V této době byla již pevně u moci komunistická strana a zavedeny nové hospodářské a politické mechanismy, které dovolovaly provést radikální řez, který ovlivnil korunu v podstatě až do roku 1993.

Zákon 41/1953 Sb. nezměnil název ani zkratku peněžní jednotky, avšak natolik radikálně změnil hodnotu a mezinárodní měnové vazby, že bez ohledu na název zákona je třeba hovořit o měnové reformě nikoliv o reformě peněžní spočívající ve více méně prosté výměně platidel. Reforma především spočívala na těchto principech:

- výměna platidel v poměru 1:5 do 300 starých Kčs na osobu
- nad 300,- Kčs výměna 1:50
- přepočet vkladů ve výši do 5000,- Kčs staré měny v poměru 1:5
- přepočet vkladů nad 5000,- Kčs progresivní sazbou až do poměru 1:50
- beznáhradové zrušení tuzemských cenných papírů, vázaných vkladů apod.
- stanoven obsah zlata na 0,123426g
- stanoven pevný kurz k sovětskému rublu.

Nová měna v rámci socialistického bloku patřila mezi nejstabilnější a nejžádanější. Inflaci byla zatížena v poměrně malé míře. S obrovskou inflací se potýkalo zejména Polsko a Jugoslávie. K upevnění postavení československé měny došlo výrazně po listopadu 1989, kdy i přes devalvaci a projevům inflace zůstala nejstabilnější měnou ve srovnání s ostatními postkomunistickými zeměmi

Rozpad československé federace poznamenal i československou měnu. Ještě před vznikem samostatných nástupnických států, České republiky a Slovenské republiky, byla v Praze dne 29.10.1992 podepsána smlouva mezi oběma vládami o vytvoření měnové unie se společnou peněžní jednotkou československou. Z této smlouvy byl vytvořen Měnový výbor složený ze zástupců Národní banky Slovenska a České národní banky. Měnový výbor měl mimo jiné:

- rozhodovat o emisi platidel
- stanovovat kurz společné měny
- rozhodovat o zásadních otázkách oběhu, platebního styku a zúčtování mezi bankami.

V lednu 1993 měnová unie fungovala v oběhu byla stále platidla znějící na korunu československou, ačkoliv de iure již každá z republik měla svou vlastní peněžní jednotku. Zákonem SNR 566/1992 Sb., o Národní bance Slovenska, je peněžní jednotkou ve Slovenské republice slovenská koruna se zkratkou **Sk** (nikoli **Ks**, což byla zkratka pro korunu slovenskou v období 1939-1945) a podle zmíněného zákona ČNR 6/1993 Sb. v České republice koruna česká. Vzhledem k přednosti mezinárodní smlouvy před vnitrostátní úpravou byl v obou státech stav odpovídající výše uvedené měnové unii, ta ovšem byla již podle čl.VII a XI smlouvy pouze dočasnou a předpokládala ukončení oběhu společných platidel a faktické vytvoření svébytných měn, což nastalo v únoru 1993.

Začátkem února podle zákona 60/1993 Sb. došlo k měnové odluce, zejména v českém tisku prezentované jako opatření k ochraně ekonomických zájmů České republiky před

negativními hospodářskými tendencemi na Slovensku, o čemž je možné s odstupem let diskutovat. Základními znaky odluky v České republice byly:

- okolkování papírových platidel 100,- Kčs, 500,- Kčs a 1000,- Kčs
- postupná limitovaná výměna „federálních“ platidel za okolkovaná nebo za novou bankovku 200,- Kč s vyznačením výměny do občanského průkazu, příp. jiných dokladů
- dočasné omezení plateb v hotovosti
- postupná výměna okolkovaných platidel, bankovek nižších nominálů (ty byly okolkovány v Slovenské republice) a oběhových mincí za platidla české měny při jejich stahování z oběhu.

Oba nástupnické státy Československa zachovaly kontinuitu v pojmenování svých měn od roku 1892. Koruna se kromě České republiky a Slovenské republiky objevuje v názvu měny a peněžní jednotky také v Estonské republice (sg.kroon, pl.krooni), Islandské republice (sg.króna, pl.krónur), Norském království (sg.krone, pl.kroner), a Švédském království (sg.krona, pl.kronor).

7.3. Emisní banka

Emisní banka je ve většině zemí ústřední peněžní institucí státu, jejíž hlavní úlohou je ochrana a stabilita měny a vydávání zákonných platidel – emise.⁴ Funkci emisní banky mohou však plnit i jiné instituce na příklad z důvodu neexistence ústřední banky nebo v procesu přípravy jejího ustavení. Tato situace byla např. po vzniku samostatného Československa, kdy až do vzniku Národní banky Československé v roce 1926 funkci emisní banky plnil především bankovní úřad ministerstva financí.

V současnosti je v České republice emisní bankou Česká národní banka, jejíž postavení je Ústavou České republiky vymezeno v čl.98, který pak naplňuje zejména zákon ČNR č. 6/1993 Sb., o České národní bance. Česká národní banka vznikla rozdělením Státní banky československé a je jejím právním nástupce v působnosti České republiky.

Úprava postavení České národní banky jako emisní banky nebo též centrální, ústřední či cedulové banky odpovídá světovým trendům prosazujícím samostatnost ústřední banky na vládě. Vládní ingerence se ve většině případů dějí jen formou doporučení nebo určování pravidel zisku či hrazení ztrát banky.⁵ Ústavní zakotvení České národní banky v samostatné hlavě šesté Ústavy tuto relativní nezávislost ústřední banky na vládě dotvrzuje a je důsledkem uznání role financí v životě státu a společnosti.⁶

Právní úprava a fungování České národní banky nasvědčuje tomu, že se jedná o banku, která je schopna plnit funkce a vykonávat operace charakteristické pro ústřední banky ve vyspělých tržních ekonomikách. Funkce ústřední banky lze rozdělit do dvou základních kategorií, a to na funkci makroekonomickou a funkci mikroekonomickou, o které je blíže pojednáno v rámci veřejného bankovního práva.

Makroekonomickou funkcí se rozumí zejména provádění měnové politiky, emise hotovostních peněz a operace se zahraničními měnami.⁷ ZČNB v §2 makroekonomickou a mikroekonomickou funkci ústřední banky spojuje jako nástroje k zabezpečení stability české měny, což zákonodárce označil za hlavní cíl České národní banky. V rámci těchto funkcí Česká národní banka především:

⁴ Králík, J., Grůň, L.: Malý slovník finančního práva (pre právníkův), MANZ, Bratislava 1998

⁵ Dudek, J.: Měnová politika, Slezská univerzita, Karviná 1996

⁶ Filip, J.: Ústavní právo II., Masarykova univerzita

⁷ Dudek cit. dílo

- určuje měnovou politiku
- vydává bankovky a mince
- řídí peněžní oběh
- řídí platební styk a zúčtování bank
- vykonává bankovní dohled a spravuje bankovní systém v České republice
- je devizovým orgánem (podle devizového zákona).

Nezávislost České národní banky při zabezpečování svého hlavního cíle na pokynech vlády, vyjádřené v § 9 odst.1 ZČNB, není ovšem nezávislostí absolutní, nýbrž relativní tak, jak je tomu i v jiných státech, které ovšem z tržním hospodářstvím mají podstatně větší zkušenosti. Úplná nezávislost není možná. Politika vlády svou činností a svými opatřeními ovlivňuje makroekonomickou situaci, které zasahují nejen fiskální oblast, ale ovlivňují i měnu. Monetární (měnová) opatření ústřední banky mohou působit rovněž mimo oblast měny. Z toho důvodu je potřebná koordinace realizace měnových a fiskálních opatření mezi vládou a ústřední bankou, čemuž ZČNB dal prostor v části třetí (§ 9 až § 11). Jednání bankovní rady České národní banky se může zúčastnit s hlasem poradním pověřený člen vlády a naopak guvernér České národní banky je obdobně oprávněn zúčastnit se schůzi vlády.

České národní bance nebyla svěřena zákonodárná iniciativa, avšak ze zákona zaujímá stanoviska k návrhům, předkládaným k projednání vládě, které dotýkají působnosti ústřední banky.

Vztah ústřední banky a vlády bývá někdy politickým kolbištěm, kdy hospodářské problémy obě instituce navzájem na sebe svalují, čemuž jsme bohužel občas svědky i v České republice. Žádný z právních předpisů přímo neurčil, kdo nese odpovědnost za hodnotu české měny na příklad tak, jak je to vyjádřeno v nové Ústavě Polské republiky, kde podle čl.227 odst.1 za hodnotu polské měny odpovídá Narodowy Bank Polski.

7.4. Emise peněz

Ústřední banka vydává peníze jednak v podobě bankovních, resp. úvěrových, peněz a jednak v podobě znaků peněz - hotovost. Úvěruje-li ústřední banka, vydává bezhotovostní úvěrové peníze převodem na jiné účet banky. Emitování hotových peněz spočívá v zasílání znaků peněz obchodním bankám k tíži jejich běžných účtů u centrální banky. Dále pak hotové peníze vyplácí banky svým klientům. Ústřední banka může také hotové peníze emitovat bezprostředně. Česká národní banka má také své klienty, mimo jiné vede účty České republiky a provádí bezprostřední výplatu hotových peněz organizačním jednotkám státu, pokud nemají účet veden u jiného peněžního ústavu. Množství peněz v oběhu, úvěrových i hotových, je záležitostí měnové politiky. Výše uvedená emise peněz je pojata v širším smyslu. V užším smyslu je možné za emisi peněz považovat emitování platidel, tedy znaků peněz, jako jejich uvádění do oběhu.

Současná platidla české měny jsou vydávána výhradně Českou národní bankou, a to v podobě bankovek, mincí (oběhových mincí) a pamětních mincí. Platná platidla vydaná Českou národní bankou jsou zákonnými penězi. Zákonnými penězi se obecně rozumí peníze, které jsou fyzické a právnické osoby povinny přijímat při placení za statky a jiné penězi vyčíslitelné a měřitelné hodnoty.⁸ V České republice jsou zákonné peníze určeny ke všem platbám ve svém nominální hodnotě. Pamětní mince a oběhové mince ve zvláštním sběratelském provedení (proof mince) mohou být prodávány za jinou cenu než je jejich nominální hodnota.

⁸ Králík, J., Grůň, L.: Malý slovník finančního práva (pre právníkov), MANZ, Bratislava 1998

Česká národní banka nové vzory platidel dává do oběhu prostřednictvím normativního správního aktu, kterým je **emisní vyhláška**. Ta stanoví u jednotlivého vzoru platidla

- nominální hodnotu
- rozměry, u mincí též hmotnost a materiál
- vzhled a další náležitosti platidla
- datum vydání do oběhu.

Nominální hodnota je obsažena v názvu platidla, který se dále skládá z druhu platidla a vzoru s letopočtem.

Rozměry jsou udávány v milimetrech, hmotnost u mincí pak v gramech. Současně vyhláška upravuje přípustnou toleranci. Ta např. u bankovky po 2000 Kč vzoru 1996 je $\pm 1,5$ mm v její šířce i délce (§ 2 odst.1 vyhl.ČNB 226/1996 Sb.).

K výrobě bankovek je určen speciální papír obsahující tkaninová vlákna. Papír je přírodně zbarven, obsahuje lokální stupňovitý vodoznak a ochranný okénkový proužek. **Materiál** mincí je určen podle toho, zda se jedná o mince pamětní či oběhové. U pamětních mincí je použito jednak stříbro o ryzosti 900/1000 a jednak zlato o ryzosti 999,9/1000. Materiálem pro oběhové mince je tzv. obecný kov, kdy se jedná buď o čistý kov nebo o slitiny. Haléřové mince v nominálu 10, 20 a 50 haléřů jsou raženy ze slitiny hliníku (990 dílů) a hořčíku (10 dílů). Korunové mince v hodnotách 1, 2 a 5 Kč se razí z oceli, která je po obou stranách a na hraně galvanicky pokovena niklem. Mince vyšších nominálních hodnot (10, 20 a 50 Kč) se razí z ocelového jádra. U desetikoruny je jádro potaženo plátkem mědi a ten je spolu s hranou mince galvanicky pokoven mědí. Dvacetikoruna je potažena plátkem slitiny mědi (750 dílů) a zinku (250 dílů) a touto slitinou je pak galvanicky pokovena včetně hrany. Nejvyšší oběhová mince - padesátikoruna je ve své střední části potažena plátkem slitiny použité u dvacetikoruny a na mezikruží jsou použity plátky mědi, které jsou pak spolu s hranou galvanicky pokoveny mědí.

Vzhled platidla je vyjádřen slovním popisem, což je převážná část vyhlášky. Pouze u mincí je vyhláška doplněna jejich grafickým znázorněním. Popis bankovky obsahuje i popis použitých ochranných prvků. V první řadě je popsán vodoznak umístěný na kuponu, tedy nepotištěném okraji bankovky, kterým je v případě našich bankovek vždy portrét osobnosti, které je věnována lící strana bankovky:

- 20 Kč - Přemysl Otakar I.
- 50 Kč - svatá Anežka Česká
- 100 Kč - Karel IV.
- 200 Kč - Jan Ámos Komenský
- 500 Kč - Božena Němcová
- 1000 Kč - František Palacký
- 2000 Kč - Ema Destinová
- 5000 Kč - Tomáš Garigue Masaryk .

Dále všechny naše bankovky obsahují **ochranný okénkový proužek**, na jehož vystupujících částech je ve směru zdola na horu čitelný negativní mikrotext s nominální hodnotou bankovky. Na bankovkách je umístěna **soutisková značka**. U starších vzorů má podobu písmene „C“, do kterého je vloženo písmeno „S“. Nové vzory počínaje bankovkou po

1000 Kč vzoru 1996 mají ochranou soutiskovou značku v podobě písmen „ČR“ v průhledu proti světlu, přičemž její provedení více ztížilo padělání bankovek. Lící strana bankovky obsahuje portrét osoby (viz soutisková značka), její jméno, skrytý obrazec v ornamentu (nominál) a další především ornamentální dekoraci. Na lící straně v pravém horním rohu je umístěna **hmatová značka** pro nevidomé a slabozraké. Součástí lící strany jsou též jména autorů návrhu bankovky (O.Kulháněk) a ryteckého přepisu portrétu (M.Ondráček), dále text slovně označující nominální hodnotu bankovky, název emisní banky, faximilie podpisu guvernéra a slovo „GUVERNÉR“.

Vyobrazení na rubu bankovky - tiskový obrazec se vztahuje k osobnosti, jíž je bankovka věnována. V tiskovém obrazci se též nachází velký státní znak. V levém spodním rohu je číselné označení nominální hodnoty a souběžně se spodní stranou bankovky je vpravo od označení nominální hodnoty tradiční informace „PADĚLÁNÍ BANKOVEK SE TRESTÁ PODLE ZÁKONA“. Při spodním okraji bankovky je drobným písmem vytištěn nápis označující autorská práva emisní banky - „© ČESKÁ NÁRODNÍ BANKA“, název tiskárny a jméno autora ryteckého přepisu hlavního motivu rubové strany (M.Ondráček).

Významným údajem o bankovce je označení její **série a pořadové číslo**. Nachází se na bankovce ve dvou místech.

Kupon kromě zmíněného vodoznaku obsahuje na lici i na rubu výrazné rastrované číselné označení nominální hodnoty a na rubu v dolní části u novějších vzorů je kupon doplněn stylizovaným symbolem ve vztahu k osobnosti z portrétu - 20 Kč - koruna, 50 Kč - srdce, 100 Kč stylizované písmeno „K“, 200 Kč - kniha, 500 Kč - růže, 1000 Kč - stylizované písmeno „P“, 2000 Kč - lyra).

Vyhláška popisuje barevné provedení bankovky a technické postupy jednotlivých tisků.

Vyhláška emitující mince je co do popisu méně obsažná. Obsahuje popis líce mince (revers), což je část se symbolem státnosti (nejedná se o státní znak). Revers tradičně vedle lva dále obsahuje název státu, letopočet ražby a značku mincovny. Název mincovny na rozdíl od tiskárny bankovky vyhláška neuvádí. Avers, rub mince, nese číselně vyjádřenou nominální hodnotu s doplňujícími ornamenty, symboly, reliéfy apod. Dále se zde nachází iniciály autora návrhu (J. Prádlér 10h, J. Bejvl - 20h, V.Oppl - 50h a 20 Kč, J.Truhlíková-Spěváková - 1 a 2 Kč, J.Harcuba - 5 Kč, L.Kozák 10 a 50 Kč). K popisu mince též patří popis hrany a v současnosti i tvaru mince, poněvadž poněkud netradičně byl zvolen tvar dvoukoruny - jedenáctihran a dvacetikoruny - třináctihran.

Důležitým datem pro vzor platidla je **den vydání do oběhu**, kdy se platidlo stává předmětem nuceného oběhu. Toto datum většinou není totožné s datem účinnosti vyhlášky, kterým se platidlo daného vzoru stává součástí soustavy platidel měny České republiky.

Emisní vyhlášku podepisuje guvernér České národní banky nebo v jeho zastoupení pověřený viceguvernér. Vyhláška je platná řádnou publikací ve Sbírce zákonů.

Emisní banky ve většině případů vydávají při uvádění nového vzoru platidla do oběhu ještě barevné informační materiály s vyobrazením platidla, jeho popisem a upozorněním na ochranné prvky. Tyto materiály jsou významné především při emisi nových bankovek, protože vyhlášky jejich znázornění neobsahují. Informační materiál se vydává v několika jazykových mutacích.

U nás je tedy v oběhu osm nominálů bankovek s poměrně značným počtem vzorů. Tento stav je dán především tím, že tisk všech nominálů přešel od anglické tiskárny Thomas de la Rue do Státní tiskárny cenin Praha a bylo třeba změnit z důvodů vyšší bezpečnosti

původní tiskové desky. Dále je snaha České národní banky o zavedení novějších ochranných prvků a odstranění některých anachronismů přetrvávajících na starších vzorech, které vznikly ještě v době československého státu, např. soutisková značka „CS“ nebo zkratka Kčs na ochranném proužku.

7.5. Hotovostní oběh

Hotovostní oběh představuje nucený oběh platidel spojený s povinností platit zákonnými penězi a tyto dále přijímat. Hotovostní oběh je v rámci našeho měnového práva upraven především vyhláškou ČNB 37/1994 Sb., kterou se stanoví postup při příjmu peněz a nakládání s nimi a při poskytování náhrad za necelé a poškozené bankovky a mince. Vyhláška je sekundárním normativním aktem provádějícím ustanovení §22 písm.b) a c) zákona 6/1993 Sb., o České národní bance, ve znění pozdějších předpisů.

Zákonné peníze přijímají Česká národní banka a ostatní banky bez omezení. Vůči jiným právnickým a fyzickým osobám není nucený oběh absolutní a platí pro něj určité výjimky stanovené vyhláškou. Platné bankovky měny České republiky jsou právnické osoby a fyzické osoby povinny přijímat bez omezení. V případě platných mincí naší měny jsou právnické a fyzické osoby oprávněny odmítnout přijetí:

- mincí nad 10 kusů téže nominální hodnoty,
- mincí nad celkovou částku 100 Kč u mincí do nominální hodnoty 10 Kč včetně a nad celkovou částku 500 Kč u mincí vyšších nominálních hodnot
- platných pamětních mincí emitovaných Českou národní bankou
- platných československých pamětních mincí, tj. mincí emitovaných v tzv. nové měně po 1.6.1953, které vzhledem k právní i měnové kontinuitě zůstávají nadále v platnosti v kursu 1Kčs : 1Kč.

V rámci hotovostního oběhu je potřeba rozlišovat platidla:

- **česká a cizí**, tj. platidla, jež jsou nebo byla součástí soustavy zákonných peněz měny České republiky nebo patří měnám cizím
- **platná a neplatná**; platná platidla jsou ta, která byla řádně vydána do oběhu a nebyla z oběhu stažena, čili nebyla jejich platnost ukončena vyhláškou České národní banky, pokud se jedná o platná česká platidla. Jde tedy o zákonná platidla či zákonné peníze. Obdobně je tomu u platidel cizích měn. Všechny jiné bankovky, mince či státovky jsou neplatné.
- **celá a celistvá**; za celá platidla se považují taková, kterým nechybí žádná jejich část, za celistvá se považují takové, která tvoří souvislý a neporušený celek.
- **bezvadná, opotřebovaná a poškozená**; opotřebovaná platidla jsou ty zákonné peníze, jejichž kvalita byla snížena v rámci oběhu, přičemž poškozená platidla jsou ta, k jejichž poškození došlo jinak než oběhem. Zákonné peníze neopotřebované a nepoškozené jsou bezvadnými platidly. Opotřebovaná a poškozená platidla se nevydávají zpět do oběhu a pokud dochází k jejich předávání mezi osobami, mají být baleny odděleně a označeny jako neupotřebitelné.

Fyzické osoby mohou přijetí opotřebovaných nebo poškozených platidel odmítnout, naopak právnické osoby mohou odmítnout přijetí pouze platidel poškozených, opotřebovaná přijímají pokud jsou celá nebo alespoň celistvá. Česká národní banka a banky za stejných podmínek přijímají i platidla poškozená.

Výměnu zákonných peněz určitých nominálních hodnot za zákonné peníze jiných nominálních hodnot a výměnu z oběhu stažených vzorů platidel za platné zákonné peníze provádí Česká národní banka a ostatní banky bezplatně za podmínek stanovených vyhláškou 37/1994 Sb., případně jinými obecně závaznými právními předpisy. V tomto smyslu pro právnické i fyzické osoby platí podmínka a povinnost balení či páskování platidel podle jejich nominálních hodnot, a to nejenom ve vztahu k výměně zákonných peněz vůči bankám, ale i při jiném předávání platidel. Nedohodne-li se plátce s příjemcem jinak platí, že bankovky téže hodnoty vkládá plátce po 100 kusech do balíčků, které plátce přepáskuje. Do balíčků se bankovky vkládají uhlazené a srovnávají se podle stran a směru tisku. Deset plných balíčků téže nominální hodnoty tvoří svazek bankovek. Mince téže nominální hodnoty vkládá plátce po 100 kusech do sáčků nebo je balí po 50 kusech do svitků. Pokud k výměně předkládá právnická osoba nebo podnikatel bankovky nebo mince více než dvou nominálních hodnot, přikládá se k nim výčetka s uvedením počtu kusů jednotlivých nominálních hodnot bankovek nebo mincí.

Dalším problémem hotovostního oběhu je přijímání opotřebených nebo poškozených platidel, což řeší rovněž vyhláška 37/1994 Sb. Poškozené bankovky a mince vydané Českou národní bankou, u kterých nejsou pochybnosti o tom, o jakou nominální hodnotu se jedná, vyměňují Česká národní banka a banky provádějící pokladní operace. Bankovky, pokud jsou celé a nejsou složeny z více než dvou částí, u kterých nejsou pochybnosti o tom, že k sobě patří, a poškozené celé mince se vyměňují v plné nominální hodnotě bez jakýchkoliv srážek. V plné nominální hodnotě se vyměňují poškozené bankovky, pokud jsou celistvé, u kterých chybí pouze část nepotříštěného bílého okraje. Vyměňují se pouze takové poškozené bankovky a mince, u kterých nejsou pochybnosti o jejich pravosti. Náhradu za necelé bankovky a za celé bankovky složené z více než dvou částí poskytují Česká národní banka a banky provádějící pokladní operace podle velikosti plochy poškozené bankovky. Jestliže je k vyměření náhrady předložena bankovka nebo její zbytek, které jsou složeny z více částí, jsou jako celek posuzovány pouze tehdy, nejsou-li pochybnosti o tom, že jednotlivé části k sobě patří, například podle série a pořadového čísla, podle tvaru v místech roztržení; v pochybnostech se každá předkládaná část posuzuje samostatně. Velikost plochy bankovek se určuje podle mřížek, které rozdělují plochu bankovky stejným počtem svislých vodorovných linek na 100 stejně velkých políček. Do plochy zbytku bankovky se započítávají políčka, která jsou zbytkem bankovky zakryta více než z poloviny.

Náhrada se poskytuje ve výši:

- nominální hodnoty bankovky, jestliže je celá nebo její předložený zbytek je větší než tři čtvrtiny původní plochy bankovky,
- jedné poloviny nominální hodnoty bankovky, činí-li předložený zbytek polovinu až tři čtvrtiny původní plochy bankovky,
- jedné čtvrtiny nominální hodnoty bankovky, činí-li předložený zbytek nejméně čtvrtinu a méně než polovinu původní plochy bankovky
- v nulové výši, a to za zbytek bankovky menší než čtvrtina původní plochy se náhrada neposkytuje.

Za necelé mince se poskytuje náhrada pouze tehdy, jde-li o **mince**:

- u kterých může v důsledku technologie jejich výroby dojít k **oddělení vnějších a středních částí**; náhrada se poskytuje ve výši nominální hodnoty mince při předložení všech částí mince nebo alespoň té části, jejíž průměr odpovídá celkovému průměru mince. Za samostatně předložené střední části mince se náhrada neposkytuje.

- které jsou **podélně rozštěpené** v hraně na část s lící stranou a na část s rubovou stranou. V tomto případě se náhrada poskytuje ve výši nominální hodnoty mince při předložení obou částí rozštěpené mince. Při předložení pouze jedné z částí rozštěpené mince se poskytuje náhrada ve výši poloviny nominální hodnoty mince.

Ochrana hotovostního oběhu spočívá rovněž mimo jiné v postihu za nedovolenou výrobu nebo vydávání náhražek tuzemských peněz, jejich vydávání do oběhu, dále za odmítání tuzemských peněz bez zákonného důvodu, za shromažďování drobných tuzemských peněz nebo za úmyslné poškozování tuzemských peněz, a to v souladu s ustanovením § 144 trestního zákona.

7.6. Padělané a pozměněné peníze

Součástí regulace hotovostního oběhu je mimo jiné i úprava nakládání s padělkami a pozměněnými platidly.

Paděláním peněz, s využitím ustanovení § 140 trestního zákona (140/1961 Sb., ve znění pozdějších předpisů), lze rozumět opatřování padělaných peněz nebo jejich výrobu, jejich přechovávání či jejich udávání jako pravých. Za padělané peníze (falsifikáty) je možné chápat napodobeniny zákonných peněz, které jsou buď pořizovány za účelem jejich vydávání za pravé a nebo jde o napodobeniny, které byly za tímto účelem zneužity, neboť lze za podmínek stanovených vyhláškou ČNB 36/1994 Sb. legálně pořizovat reprodukce či právě napodobeniny znaků peněz. Padělanými penězi jsou také platidla, která nebyla řádně dána do oběhu emisí bankou, např. z ilegálních dotisků, nebo platidla již neplatná vydávaná pachatelem za platné zákonné peníze.⁹ **Pozměňování peněz** spočívá v úpravě platných platidel na platidla jiné nominální hodnoty nebo jiné měny, přičemž znaky trestného jednání jsou obdobné jako u paděláním.

Podle § 21 zákona ČNR č. 6/1993 Sb., o České národní bance, jsou právnické osoby oprávněny bez náhrady odebrat bankovky nebo mince znějící na koruny české nebo na cizí měnu, u kterých vznikne podezření, že by mohly být padělané nebo pozměněny. Současně jsou oprávněny požadovat od osoby, která takové bankovky nebo mince předložila, aby věrohodným způsobem prokázala svou totožnost. Pokud osoba, které jsou bankovky nebo mince podle zákona odebrány, odmítne věrohodným způsobem prokázat svou totožnost, popř. sdělit další údaje potřebné k vystavení tohoto potvrzení, je pracovník banky nebo jiné právnické osoby oprávněn podle § 43 zákona ČNR č. 283/1991 Sb., o Policii České republiky, požádat o pomoc policii.

Jestliže bankovky nebo mince předkládané jako zákonné peníze jsou padělané nebo pozměněné nebo vznikne-li takové podezření, mohou fyzické osoby jejich přijetí odmítnout.

O odebrání bankovek a mincí, o nichž právnická osoba předpokládá, že jsou padělané nebo pozměněny, vystaví právnická osoba tomu, kdo je předložil (předložitel) potvrzení, jehož náležitosti a vzor upravuje vyhláška 37/1994 Sb. Odebraná platidla pak právnická osoba zašle do ústředí České národní banky v Praze k odbornému posouzení ve zkušebně platidel. Odebrání platidel se neprodleně oznamuje Policii České republiky nebo státnímu zastupitelství. Pokud odborné posouzení prokáže, že odebraná platidla byla padělaná nebo pozměněna, zašle Česká národní banka oznámení o výsledku odborného posouzení právnické

⁹ srovnej P.Kotáb, in. Bakoš, M. a kol. Finanční právo, C.H.Beck Praha 1995, str.282

osobě, která je odebrala. Předložitele vyrozumí právnická osoba na jeho žádost. Zjistí-li Česká národní banka, že odebrané bankovky nebo mince jsou pravé, vrátí je neprodleně předložiteli, popřípadě osobě zmocněné na území České republiky k jejich převzetí. Výsledek odborného posouzení oznámí Česká národní banka právnické osobě, která platidla odebrala. Pokud v potvrzení o odebrání bankovek nebo mincí údaje o osobě předložitele chybí nebo jsou neúplné, a proto mu bankovky nebo mince nelze vrátit, Česká národní banka o tom neprodleně vyrozumí právnickou osobu, která je odebrala. Pokud do 30 dnů ode dne vyrozumění neupřesní právnická osoba údaje o předložiteli, ani se takové údaje nepodaří v této době zjistit jiným způsobem, uloží se protihodnota odebraných bankovek nebo mincí na zvláštní účet vedený u České národní banky. Protihodnota odebraných bankovek nebo mincí se předložiteli vyplatí na jeho žádost.

Postupy při zjištění padělaných nebo pozměněných mincí cizích měn jsou v podstatě shodné s výše uvedenými postupy.

Česká republika je v této oblasti vázána též mezinárodní úmluvou o potírání penězokazectví z 20.dubna 1929 (publikována ve Sbírce zákonů na nařízení pod č. 15/1932 Sb.z.n.). V současnosti je realizována zejména ustanovením §§140 až 143 trestního zákona a příslušnými ustanoveními zákona 6/1993 Sb., o České národní bance, včetně prováděcí vyhlášky 37/1994 Sb. Tato úmluva je významná i vzhledem k historii brněnské právnické fakulty, neboť tehdejší Československou republiku na jejím projednávání v Ženevě zastupoval profesor mezinárodního a trestního práva Masarykovy univerzity JUDr. Jaroslav Kalláb.